

*Маја Савић**

УТИЦАЈ СОЦИОКУЛТУРОЛОШКИХ ФАКТОРА НА АЛКОХОЛИЗАМ

Сажетак

Како се историја мењала, тако је свако време, место и свака култура имала прецизно исписане „каноне” конзумирања пића; од првих насебина из каменог доба, до великих дворана за гозбе у старој Грчкој, или чувених кафетерија из времена просветитељства.

Повезивање алкохолних пића са алкохолизмом није ретка појава. Са становишта савременог друштва подразумева врло широку област која се може посматрати на различитим нивоима. Укључујући стручна лица из многобројних научних области сам појам „алкохолизам” оставља простора да се преиспитује и истражује како би се утврдило његово правилно значење и поставка у једном систему. Једно од главних питања које се поставља јесте како детерминисану појаву окарактерисати као *sui generis* појаву, ако се водимо научним списима и оним што нам је понуђено од стране стручњака? Из овог оквира не може се изоставити ни социокултурна перцепција која представља „стварност” око које се поставља питање алкохолизма и свега онога што је чини компетентном за студиозније истраживање и анализу. Анализом великог броја компаративних истраживања долази се до закључка да конзумација алкохола као и сам алкохолизам заиста јесу у највећој мери творевине културе и ствар културолошке перцепције. Из тог разлога на то се мора обратити пажња и у законским одредбама као и у третманима лечења уколико желимо да они буду делотворни у потпуности.

Кључне речи: култура, друштво, алкохол, алкохолизам, обрасци пијења, социокултуролошки аспекти, конзумација алкохола.

* Дипломирани социјални радник

1. АЛКОХОЛ И АЛКОХОЛИЗАМ – ТЕОРИЈА И ПРАКСА

Да би се дефинисао појам алкохолизма, мора се одредити јасна граница између „нормалног”, друштвено дозвољеног и „боле-сног” конзумирања алкохола.

Узимајући у обзир дефинисање алкохолизма кроз низ научних области, у периоду који траје дуже од сто година, издвојило се неколико група које сагледавају алкохолизам као специфичну друштвену појаву (медицинске дефиниције, психолошке дефиниције, социопатолошке и културолошке, системско-породичне дефиниције, интегративне дефиниције итд).

Социокултурни приступ истиче утицај социјалног окружења, културних манифестација, обичаја, традиције и неписаних друштвених норми.

Неки од аутора акцентују једне, неки друге елементе алкохолизма, тако да се све оне у великој мери доста разликују. Тако постоје аутори који сматрају да количина испијеног алкохола није одлучујући фактор при дефинисању алкохолизма, или они који сматрају да не мора постојати континуитет у испијању итд. Из свега наведеног може се извести закључак да, судећи по дефиницијама алкохолизма и одређењу алкохоличара, велики број људи врло лако може да се подведе под алкохоличара. Шта је на крају оно што у потпуности одређује неку особу као алкохоличара, ако искључимо наговештаје и потенцијале? Шта је са особама које пију често и доста, али су потпуно „функционални” и код којих алкохол не доводи до поремећеног понашања и поремећаја у социјалном или радном окружењу. Да ли само одређени здравствени утицаји могу одредити ту особу као алкохоличара? Особе које претерано уносе шећер у свој организам иако је доказана његова штетност (уколико нису гојазне или дијабетичари) не иду на лечење. Или, шта је са људима који врло повремено и периодично, после унесне мале количине алкохола почињу да се понашају „проблематично” (агресивни су или „гуше” људе у свом окружењу, западају у депресију или су суицидни итд), угрожавајући на тај начин свој социјални живот и добро социјално функционисање. Уколико пијете антидепресиве, преписане од стране професионалног психијатра нешто што је, углавном, друштвено прихватљиво. У реду је из разлога што антидепресиви служе како бисмо, физиолошким путем, кроз хемијско дејство лека на организам, изменили нечије „стање свести” и довели га у „равнотежу” и како би се сама особа осећала боље и могла боље да функционише. Шта је са људима који алко-

хол користе као антидепресив? Алкохол, такође, својим хемијским својством мења стање свести, утичући и на измену расположења код човека. Уколико се неко заиста осећа боље када попије одређену количину алкохола, можемо ли и алкохол онда подвести под неку врсту „лека”. Већина научних студија „руше” овакве (и неке друге) митове о алкохолу. И док су антидепресиви друштвено прихватљиви, иако постоји велики број нус-појава и штетних дејстава овог лека, лечење депресије алкохолом није нешто што је усвојено као „нормално” у већини култура.

Одлука да се бавим и изучавам ову тему „испровоцирана” је новинским чланком који се бавио темом конзумације алкохола и алкохолизмом уопште у Србији у којем је статистички изражен проценат људи у Србији који су алкохоличари, као и оних који свакодневно конзумирају алкохолна пића. У зависности од угла гледања и једна и друга група могу се подвести под алкохоличаре, тако да практично не постоји разлика између ове две категорије. На исти начин на који се, на пример, у медитеранским земљама, алкохол конзумира као део оброка и то чак и свакодневно у дужем временском периоду, и то сматра потпуно нормалним, као део културне традиције, се и на нашем поднебљу, свакодневна конзумација алкохола (уколико није претерана) посматра као сасвим „нормална ствар”.

Људи који постају алкохоличари, увек почињу са умереним или друштвено прихватљивим пијењем – појам који одређује само друштво. Уколико је оно толерантно на конзумацију алкохола, неће препознати прелазак те границе и много лакше ће доћи до развоја алкохолизма.

Неке црте личности (емоционална нестабилност, незрелост, поводљивост, несигурност) погодују настанку алкохолизма. Појединац, са свим својим карактеристикама, ступа у везу са окружењем, где се до краја формира и уобличије у јединствену биолошку јединку. Ступајући у друштвену средину, формира личне ставове, усвајајући/одбијајући и одређене ставове друштва. Тако се генерацијским преношењем (кроз породицу и уже окружење) преноси и став о општеусвојеном, прихватљивом начину пијења. Код младих људи, уколико је став друштва толерантан и подржавајући, већа је вероватноћа да ће се неко „одати” алкохолисању, а мања да ће реакција друштва бити адекватна.

2. СОЦИОКУЛТУРНИ ОБРАСЦИ ПИЈЕЊА, ПОНАШАЊЕ И СТАВОВИ ПРЕМА КОНЗУМАЦИЈИ АЛКОХОЛА У РАЗЛИЧИТИМ КУЛТУРАМА

Обрасци пијења дају скуп одговора на битна питања на која свака култура треба да одговори. Разлике у обрасцима конзумације алкохола међу земљама су непрестана тема научног истраживања.¹⁾

Већина савремених социолошких истраживања алкохолизма односи се на обрасце пијења, који се објашњавају одређеним социјалним чиниоцима као што су: религијска припадност, класне и етничке разлике, занимање, затим процес социјализације и јак утицај пријатеља.

Скоро да не постоји друштво у коме се алкохол конзумира, а да се на обраћа мало пажње. Алкохол може да буде табу, али не и ствар игнорисања. Понашање при конзумирању алкохола се сматра битним за укупан друштвени поредак. Због тога је корисно запитати се шта нам облици и значења пијења у одређеној групи говоре о целој њиховој култури и друштву. У сложеном модерном друштву, састављеном од многих подгрупа, обрасци пијења у свакој од тих група указују на њихове посебне карактеристике, као и на културолошки оквир целог друштва.

Исто питање може се поставити у вези са индивидуалним обрасцима пијења. У оквирима већина културолошких забрана постоји маневарски простор за индивидуалне изборе и манипулацију. Али пре него што сазнамо нешто о конфигурацији нечије личности из његових активности конзумације алкохола, морамо прво разумети који су могући избори пијења у оквирима његове културе.²⁾

Постоји велика културолошка разлика у понашању при пијењу. У неким друштвима алкохол је повезан са насиљем и антисоцијалним понашањем, док је у другим понашање при пијењу мирно и хармонично.³⁾ Ове разлике не могу се приписати различитом нивоу конзумације или генетским разликама, већ су повезане са различитим културним веровањима и очекивањима у односу на алкохол.

1) Thoroddur Bjarnason, Barbro Andersson, Marie Choquet, Zsuzsanna Eleks, Mark Morgan, Gertrude Rapinett, „Alcohol Culture, Family Structure and Adolescent Alcohol Use: Multi-level Modeling of Frequency of Heavy Drinking among 15-16 Year Old Students in 11 European Countries.” Department of Sociology, *Journal of studies of sociology*, March 2003;

2) David G. Mandelbaum, „Alcohol and Culture.” *Current Anthropology*, June 1965, pp. 281–292;

3) Social Issues Research Centre, *Social and Cultural Aspects of Drinking – A report to the European Commission*, March 1998, pp. 1–36;

Антрополошка литература показује како централни аспекти културе могу радикално да обликују начин на који људи уче да пију и обрасце понашања који су везани за конзумацију алкохола.⁴⁾

Да би се разумело зашто у неким културама пијење доводи до проблематичног понашања, морају се узети у обзир аспекти те културе и културолошке промене. Преглед етнографске и психолошке литературе указује на то да су последице понашања везане за пијење увек у складу са очекивањима људи у датој култури и да индивидуе усвајају оваква очекивања у току социјализације.

Очекивања не само да утичу на понашање при пијењу, већ стварају и доследну рационализацију, оправдање и изговоре. У културама у којима постоји очекивање да ће алкохол довести до агресије, људи апелују на чињеницу да су били пијани у циљу оправдања свог агресивног понашања. Ово је посебно случај у Британији, где окривљени на суду улажу жалбу за ублажење казне на основу тога што су били под дејством алкохола у време прекршаја. Иако је изненађујуће, британски суд често прихвата овакву жалбу, уз образложење да такво понашање није карактеристично за оптуженог. Овакви изговори се често усвајају у неформалном контексту. За разлику од Британаца, овакви изговори су, на пример у Италији, неприхватљиви.⁵⁾

Иако постоје велике разлике у пијењу између различитих култура, ипак постоје и константе нађене у највећем броју култура.

2.1. Социокултуролошке разлике и константе у обрасцима пијења

Најважнија међу културолошким константама у пијењу алкохола је скоро универзални табу соло пијења. Оно је често посебно забрањено, или је у најмању руку негативно оцењено. Усамљено пијење под одређеним околностима може да буде прихватљиво или да се не доживљава на такав начин. Постоји много већа толеранција соло пијења (али не и соло пијанства) у високо индустријализованим земљама где велики број људи живи сам.⁶⁾ Ово правило више је повезано са прописивањем друштвеног пијења него са моралним амбиваленцијама са алкохолом.

4) Heath B. Dwight, *International Handbook on Alcohol and Culture*, Greenwood Press, Westport, 1995, pp. 128-211;

5) Mac Marshall, „Social thought, cultural belief and alcohol.” *Journal of Drug Issues*, 1985, p. 15;

6) Kim Bloomfield, Tim Stockwell, Gmel Gerhard, Nina Rehn, „International Comparisons of Alcohol Consumption.” *National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*, vol. 27, No. 1, 2003, p. 42;

Ови интернализовани протоколи имају много већи утицај на ниво конзумације и понашање у пијењу од било које спољне законски наметнуте контроле. На сличан начин на који се соло пијење не одобрава или осуђује, пијење међу женама у великом броју култура често је негативно оцењено. У већини друштава пронађене су барем неке рестрикције у вези са женским пијењем.

Међукултуролошки докази указују на то да, у погледу родних улога, правила која се односе на употребу алкохола у датој култури, осликавају вредности, ставове и норме дате културе. Због тога што је пијење део културе, треба очекивати да ћемо пронаћи односе између мушкарца и жене, као и перцепцију мушкости и женствености, која се одражава и појачава у пракси пијења⁷⁾.

Још једна карактеристика која се односи на алкохол је његово симболичко својство. Постоји изузетно мали број алкохолних пића која су друштвено „неутрална“, свако пиће има одређено симболичко значење и преноси одређену поруку.

3. АЛКОХОЛ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Алкохолизам је сматран болешћу од давнина. Многи велики мислиоци и филозофи говорили су о штетним дејствима алкохола. Велики број владара кроз историју је кроз законске оквире регулисао пијење, доносио законе у вези са тим, и спроводио казне (често веома бруталне за данашње време) за кршење ових закона.

У Индији су промене у употреби алкохола утицале на велике промене друштвене структуре. У старом егалитарном периоду сви мушкарци су пили. Алкохолна пића била су забрањена за неке касте, а дозвољена за друге, као што су и остале друштвене функције биле специјализоване према кастама. Многи политички лидери веровали су да независна Индија треба да буде „чиста“ Индија, а један од начина да се унапреди национална „чистота“ био је легализовање прохибиције. Ганди је такође био један од оних који су строго поштовали астетску традицију и када је политичка партија коју је он водио преузела власт, астетски режим је и даље поштован.⁸⁾

У Месопотамији вино је познато још од времена 3000 година пре Христа. Кафане и гостионице биле су обележје цивилизације,

7) M. McDonald, *A social-anthropological view of gender, drink and drugs*. In M. McDonald (ed.), *Gender, Drink and Drugs*. Oxford: Berg., 1994

8) David G. Mandelbaum, *Alcohol and Culture*, Current Anthropology, June 1965, pp. 281–292;

а Хамурабијев законик утврђивао је строге прописе за чуваре кафана и кафанску послугу.

У египатској цивилизацији вино и пиво такође су били део исхране и ритуала. У древном Египту, као и у Сумерији, алкохол је био неопходан елемент за људску добробит онда када је коришћен у једном контексту и опасна реметилачка сила, када је коришћен у другом.

У Европи су, такође, велике варијације у пракси пијења, као и различити обрасци пијења, документовани од стране путника током векова, као и од стране великог броја историчара.

Једна од значајних култура за истраживање када је у питању домен религије јесте исламска култура. У светој књизи *Куран* налазе се јасне одреднице према лицима која конзумирају алкохол као и алкохолизму уопште. Парадоксално, управо су муслимански хемичари били ти који су одговорни за развој дестилације до високог нивоа суфистицираности и преношење у Европу преко Шпаније. Сама реч *алкохол* води порекло из арапског језика. У раном периоду открића Мухамеда није постојала прохибиција алкохола. Проблем је настао када је један од Мухамедових следбеника дошао на молитву у пијаном стању. Ово је довело до забране доласка на молитву под дејством алкохола. С обзиром на то да се посвећени муслимани моле пет пута дневно у интервалима од неколико сати, било би тешко изводљиво попити већу количину алкохола и бити трезан за следећу молитву. У каснијој фази, Мухамед потпуно забрањује конзумацију алкохола, уздижући пијење у харам – озбиљан преступ.⁹⁾

4. КОНЗУМАЦИЈА АЛКОХОЛА ДАНАС

4.1. Европа

Према светској здравственој организацији (2004) на основу података који обухватају период од 1961. до 1999, регион са највишом конзумацијом алкохола по глави становника била је Европа, иза које је Америка, затим Пацифик, Африка, Југоисточна Азија у на крају Источни Медитеран.

Да би се добила слика о конзумацији алкохола у једној земљи, мора се укључити, како забележена, тако и незабележена производња и конзумација. Велики број европских земаља има висок

9) Laurence Michalak, Karen Troicki, *Alcohol and Islam - an overview*, Contemporary Drug Problems, 2006., pp. 523–555;

ниво незабележене производње, те конзумације алкохолних пића, чија је процена често онемогућена, тако да она може довести, у великој мери, до погрешних статистичких података о конзумацији алкохола и погрешној слици о укупној реалној потрошњи у одређеном броју земаља. Такође је тешко направити процену, када су у питању земље у којима је туризам једна од главних привредних делатности, који проценат алкохола се конзумира од стране туриста, а који од стране локалног становништва.

Неспорно је, међутим, да у Европи постоје земље које се издвајају по високом нивоу конзумације алкохола. Једна од европских земаља позната по пијењу је Ирска¹⁰⁾ (14,2 литара по особи). Необична комбинација високог пријављеног нивоа пијења и висока стопа апстиненције у овој земљи имплицира на то да они који пију, пију више него у другим земљама Западне Европе и да многи од њих имају ризичне навике пијења. Тенденција да се пије велика количина алкохола у једној прилици изразито је уобичајена код Ираца. Велика Британија је такође једна од земаља у којој је конзумација алкохола на релативно високом нивоу. Пијанчење није ништа ново у британском друштву, али није увек привлачило неодобравање. Међутим, у последњих 10 година, порасла је друштвена забринутост за ову појаву. Данашњи политичари у Великој Британији теже ка томе да реформишу „британско пијанчење” у „пијење у кафеима”.

Једна од ствари које повезују Ирску и Велику Британију (осим заједничке историје) је то да велики број миграната који су напустили Ирску 50-тих и 69-тих година представљају својеврстан проблем по питању претеране конзумације алкохола. Обзиром на то да велики број њих нема породицу, пабови постају једино место социокултуролошке размене и начина провођења слободног времена. У Ирској оличење „мушкости” представља тешко опијање и тежак физички рад. Толеранција тешког опијања и алкохолизма у ирској заједници у Лондону одражава наставак култа и социјалног става по питању алкохола у Ирској.¹¹⁾

4.2. Млади у Европи

Говорећи о алкохолизму као болести „новијег” датума, уочава се значајна улога укључивања друштва у односу на младу попу-

10) Ann Hope, Mats Ramstedt, *The Irish drinking culture - Drinking and drinking-related harm, a European comparison*, Centre for Social Research on Alcohol and Drugs, Department of Health and Children, 2004, p. 214;

11) Mary Tilki, *The social contexts of drinking among Irish men in London : Evidence from a qualitative study*, Drugs: Education, Prevention and Policy, 2006, p. 101;

лацију. Значајно сагледавање младих у односу са алкохолом јесте управо из разлога што се на њих односе у великом броју различити обрасци конзумирања алкохола.

ЕСПАД¹²⁾ и ХБСЦ¹³⁾ направили су базу података и тиме дали значајан допринос и могућност за спровођење међукултуролошке анализе употребе алкохола међу младима у Европи. Ова база података дала је значајан допринос и на пољу политике која се односи на алкохол у разним културама.

Међунационална испитивања конзумације алкохола међу адолесцентима - ЕСПАД и ХБСЦ – указују на велике разлике између европских земаља у пијењу алкохола и алкохолизму. У земљама у којима се углавном конзумира вино, пијење међу адолесцентима може се описати као релативно фреквентно, али умерено у свим приликама. У нордијским земљама (Финска, Исланд, Норвешка и Шведска) адолесценти конзумирају алкохол ређе, али кад пију, најчешће пију више. У земљама у којима се најчешће конзумира пиво, Данској, Ирској и Великој Британији, млади пију чешће и више (опијају се).¹⁴⁾ Извештаји из различитих земаља указују на то да млади људи данас пију више, са нагласком на опијање, него раније генерације. Генерално гледано, временом, конзумација алкохола међу омладином се повећала у последњих 30–35 година.¹⁵⁾

У јужним деловима Европе такође је значајно порастао ниво забринутости у погледу конзумације алкохола међу младима последњих година. Постоји јасна тенденција у свим „винским” културама замене вина пивом од стране младих који пију.

4.3. Русија

У Русији је од 1900. до 2000. године дошло до повећања употребе алкохола по глави становника, као и стопе смртности од алкохолизма. Разлог томе су друштвене промене, социјални стрес (посебно у популацији младих и вулнерабилних група), већа доступност алкохола и ниже цене. Образац пијења у Русији је опасан, јер се пију велике количине. Процена је да се по глави становника (старијих од 15 година) пије 10,54 литара чистог алкохола. Стопа смртности од алкохола је већа него у Европи.

12) European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs

13) Health Behaviour in School Aged Children Study

14) Social Issues Research Centre, *Social and Cultural Aspects of Drinking – A report to the European Commission*, March 1998., pp. 1–36;

15) Margaretha Järvinen, Robin Room, *Youth drinking culture, European experiences*, Ashgate, November, 2007, p. 1–12;

Смањење тренда смртности у 1980. одговара периоду Горбачовљеве кампање против алкохола.¹⁶⁾ Поновни раст овог тренда поклапа се са периодом распада држава Совјетског Савеза и губитком државне контроле над тржиштем алкохола.

Једна од карактеристика, како Руске Федерације, тако и великог броја држава које су улазиле у састав СССР-а, је да се налазе на врху табела у разним извештајима, статистикама и проценама СЗО по питању конзумације алкохола, тешког опијања, пијанчења међу младима, али и старијим сегментом популације, генерално, различите врсте злоупотребе алкохола. Такође, постоје процене високог нивоа незабележене конзумације на овим просторима, као и високог процента „домаће” производње.

4.4. Азија

Азијска култура истиче вредности одговорности, међузависности, умерености и ограничења. Елементи азијске културе и културних норми могу имати битну улогу у редукцији употребе алкохола. Један од битних елемената азијске културе јесте важност породичних веза. Породична кохезивност и стабилност утврђена је као главна заштитничка сила против употребе алкохола.¹⁷⁾

На територији Азије конзумација алкохола се доста разликује међу земљама. Социјалне, психолошке и културне интерпретације групних разлика у употреби алкохола су понекад базиране на атрибутима као што су Кинези, Јапанци или Корејци. Постоје врло значајне разлике у употреби алкохола између ове три групе, и док неки аспекти заједничке културне историје остају константа, употреба алкохола се доста променила.

4.5. Индија

У Индији, као и свуда, пракса пијења повезана је са фундаменталним темама у животу људи.

Велики број студија рађен је у вези са Рајпут, војном кастом у северозападној Индији и не могу се генерализовати на целу Индију. Разлог за испитивање баш овог клана, који сачињавају наследници борилачке традиције, је што је конзумација алкохола доста висока. Поред апстинената и оних који пијење виде као социјалну

16) Nina Rehn, Robin Room, Griffith Edwards, „*Alcohol in the European Region – consumption, harm and policies*”, World Health Organization 2001, p. 37;

17) Ronald C. Johnson, Craig T. Nagoshi, *Asians, Asian-Americans and Alcohol*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, National Institutes of Health, September, 2014.

активност 39,1% чине алкохоличари. Још једна специфичност је да су све жене, обухваћене овим студијама, апстиненти.¹⁸⁾

Велика варијабилност у конзумацији алкохола у Индији није зачуђујућа, ако се узме у обзир постојање великих религијских, етничких и кастинских разлика.

4.6. Африка

Док неке афричке земље имају висок ниво конзумације алкохола и пијанчења, друге државе имају занемарљив ниво пијења и висок ниво апстиненције. Кејт Вилкинсон¹⁹⁾ (*Kate Wilkinson*) у својој критици поставља питање да ли сви Африканци пију превише, ако се узме у обзир велика варијабилност у пијењу између 55 афричких земаља. Она даље говори о томе да према подацима СЗО, светска конзумација алкохола по глави становника износи 6,13 литара годишње, док је за афрички регион ова потрошња за само 0,2 више, као и да се у овој статистици занемарује чињеница да су највећи број људи на овом континенту апстиненти (65,2 % су животни апстиненти, док 72,9% није конзумирало алкохол последњих 12 месеци). Одређени број афричких држава са већинским муслиманским становништвом је према СЗО уврштен под „Источни Медитеран” што битно утиче на укупну статистику конзумације алкохола у Африци. Тако културна перцепција може битно утицати, како на квантитативно, тако и на квалитативно сагледавање нивоа конзумације алкохола, као и на стереотипе везане са тим.

Тако су, на пример, Нигерија и Кенија (и то само одређени делови) издвојене као репрезент високог нивоа конзумације алкохола у Африци. За Нигеријце се, генерално, претерано пијење сматра прихватљивим, а нарочито у граду Ибадан (југозападном делу земље), као и међу људима из Кофиар (Kofyar) из централне Нигерије. Функција пијења пива која је запажена код Кофиар, такође је важна и код Тирики у Кенији на истоку Африке. Показано је јако мало агресивног понашања као последица пијења пива. Патолошка зависност се изузетно ретко јавља.²⁰⁾

18) Linda A. Bennett, Carlos Campillo, C.R. Chandrashekar, Oye Gureje, *Alcoholic beverage consumption in India, Mexico, and Nigeria: A Cross – cultural comparison*, Alcohol Health Res World, 1998, p. 233–236;

19) Kate Wilkinson, *Is Africa the drunk continent? How Time Magazine ignored the data*, Africa Check, August 2013, доступно на: <https://africacheck.org/reports/is-africa-the-drunk-continent-how-time-ignored-the-data/>

20) Linda A. Bennett, Carlos Campillo, C.R. Chandrashekar, Oye Gureje, *Alcoholic beverage consumption in India, Mexico, and Nigeria: A Cross – cultural comparison*, Alcohol Health Res World, 1998, p. 256;

4.7. САД: конзумација алкохола, обрасци пијења и етничке мањине

Када говоримо о Америци, конзумација алкохола на територији ове државе доста се разликује. С обзиром на то да Америку насељавају најразличитије етничке, националне и културне групе, тако се и потрошња алкохола разликује у зависности од припадности одређеним групама. Са овом земљом повезана је историја прохибиције алкохола, трезвењачких покрета и АА (Анонимни алкохоличари).

Алкохолизам је у колонијалној Америци представљао значајан проблем. Због лоших услова воде за пиће, алкохолна пића сматрана су много сигурнијим, тако да су у неку руку служила као замена за воду. У време када је наступила америчка револуција, алкохолизам је у великој мери био раширен у САД. Алкохол се користио за све, од забаве до анестезије, еликсира за храброст до антидепресива.²¹⁾

До 1902. померене су моћи утицаја и донет је акт о прохибицији. Без обзира на ову законску забрану америчка јавност демонстрирала је да неће бити без алкохола, тако да је у то време цветала илегална трговина. У децембру 1933. године прохибиција је званично укинута.

Неколико истраживања показало је да је акултурација скоро пристиглих имигрантских група у САД у америчко друштво повезана са повећаним нивоом употребе алкохола и/или проблемима у овим групама изазваних алкохолом. Нађено је да акултурација, мерена дужином боравка у САД, употребом језика, социјалним активностима или међуетничким пријатељствима или забављањем, у позитивној корелацији са употребом алкохола. Узимајући у обзир групне разлике у конзумацији алкохола, постаје важно дефинисати оне аспекте културе у разним етничким групама које могу бити повезане са алкохолом. Пре неколико година истраживачи у САД почели су да обраћају више пажње на улогу коју алкохол игра у животима људи различитог етничког порекла.²²⁾

Многа истраживања на тему алкохола у САД-у направљена су на основу узорка белаца и игноришу потенцијални утицај културолошких фактора као што су раса и етницитет. Прво национално истраживање са нагласком на црнце и хиспанце спроведено је тек 1984. године.

21) James F. Davis, *The History of Alcoholism in America*, Loyola Marimount University, 2011, доступно на: <http://www.recoveryfirst.org/the-history-of-alcoholism-in-america.html/>

22) James F. Davis, *Ibid.*

Велики број истраживања одређене етничке мањине (као што су хиспаноамерички урођеници) ставља у јединствену хомогену категорију, иако унутар ових група постоје огромне разлике. Такође, репрезенти највећег броја истраживања су мушкарци, што замагљује унутар групне и разлике у полу. Постоје велике разлике у конзумацији алкохола у хиспанској групи у зависности од земље порекла. Да би се разумела комплексност употребе алкохола међу члановима хиспанске групе, потребан је мултифакторски модел који узима у обзир социјалне, економске, културолошке и историјске аспекте живота у САД.

Обрасци пијења међу црнцима (афрички Американци рођени у САД, имигранти са Кариба, Африке и Европе) традиционално се виде као резултат друштвене дезорганизације.

Тешко опијање сматра се доминантном карактеристиком начина живота црнаца и ранија социокултуролошка истраживања карактеришу црначки став према алкохолу више подржавајући и либералнији од белачког. Тренутни ниво апстиненције је виши код црнаца него код белаца. Нека истраживања указују на то да став црнаца према алкохолу и пијанству није уопштено подржавајући, у неким случајевима тежи да буде конзервативнији него код белаца, као и да је ниво апстиненције виши код црнкиња него код белкиња.

Разни ставови о конзумацији алкохола међу црнцима обликовани су под утицајем стереотипа. У реалности она представља комплексну међузависност индивидуалних атрибута, карактеристика окружења, историјских и културолошких фактора који обликују животну историју црнаца у САД.

Постоје многи митови о томе како су амерички урођеници предодређени за тешку конзумацију алкохола, као и да нису у стању да контролишу своје пијење и понашање при пијењу. Овај мит опстао је и до данас и многи, укључујући и урођенике, још увек сматрају да је тешко опијанчење репрезент „индијанског начина живота”. Као једнострано објашњење образаца конзумације алкохола међу етничким групама, овај мит недовољан је да опише и објасни пијење међу урођеницима. Амерички урођеници су високо хетерогена група етничка група са више од 500 племена и више од 200 различитих језика. Употреба алкохола доста варира међу овим племенама. На пример, Навајо, социјално пијење виде као прихватљиво, док Хопи сматрају пијење неодговорним. У ствари, велики број урођеника апстинира од алкохола, поједини су животни апстиненти, док други престају са конзумацијом алкохола у раној младости, када преузимају породичне и племенске одговорности.²³⁾

23) Raul Caetano, Catherine L. Clark, Tammy Tam, *Alcohol consumption among racial/ethnic minorities*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, Vol. 22, No. 4, 1998;

4.8. Конзумација алкохола и истраживање ставова према алкохоличарима у Србији

У Србији све до 1954. године алкохолизам се није третирао као медицинско-социјални проблем, односно није постојало систематско лијечење алкохоличара што данас није случај.²⁴⁾

У Србији нема епидемиолошких података о броју оболелих од алкохолизма, али постоји претпоставка да је сваки шести човек у Србији зависник од алкохола.

Према резултатима истраживања²⁵⁾ алкохоличарске породице и особе из њиховог ужег социјалног окружења, које су у последњих пет година укључиване у терапију у Институту за неуропсихијатријске болести „Др. Лаза Лазаревић”, овако су схватале алкохолизам и алкохоличаре: алкохоличар је неко ко: „пије свакодневно”, „агресиван је”, „хигијенски је запуштен”, „једва хода, пада по улици”, углавном нема породицу, нижег је образовања и социјалног статуса. Испитаници овако описују особу која није алкохоличар: „ко не пије свакодневно”, „пије само две чашице и од тога је пијан”, „особа која ради свој посао”, „особа која добро зарађује”, „дотеран и уредан” и друго.

Закључено је да везивање негативних атрибута за алкохоличаре, као асоцијално и антисоцијално понашање, условљено и схватањем већине да је алкохоличар само и искључиво особа која прави проблеме. Особе са видним променама у понашању, али које нису вербално или физички агресивне (које су у претоксикоманској или токсикоманској фази алкохолизма) јавно мњење углавном не сматра алкохоличарима, што је условљено веома slabим препознавањем ове проблематике, и непостојањем едукације из ове области.²⁶⁾

5. АЛКОХОЛ И РЕЛИГИЈА

Како се друштво временом развијало, развијале су се и религије и алкохол је постао, како хваљен, тако и демонизиран, од стране различитих група у разним временима. Данас, неке од највећих светских религија, као што су будизам и ислам, осуђују употребу алкохола, док друге користе алкохол као интегрални део церемо-

24) Dragišić M. Labaš, Sladana, *Alkoholizam u porodici i porodica u alkoholizmu*, Čigoja, Beograd, 2012., стр. 52-79;

25) Dragišić M. Labaš, Sladana, *Ibid*, 87-88;

26) Sladana Dragišić M. Labaš, *Ibid*, стр. 52-79;

нија и прелазних обреда, као што су јудеизам и хришћанство. У хришћанској вероисповести, вино је симбол Христове крви. Протестанти, баптисти и многе друге хришћанске секте дозвољавају употребу алкохолних пића, под условом да употреба ових пића не буде претерана, што је у складу са општом хришћанском праксом умерености. Трезвењачки и Прохибициони покрети често су имали религијске елементе.

Социјални контекст је примарни регулатор употребе алкохола и религиозни прописи могу играти битну улогу у одређивању забрана његове употребе у друштву.

5.1. Однос Јевреја према употреби алкохола

Јевреји, посебно религиозни, најчешће су навођен пример групе која има ритуалну оријентацију према конзумацији алкохола. Конзумација алкохола је интегрални део ритуала за време сабата и многих празника током године. Сматра се да се умерено пијење уобличава још у младости и одржава социјалним обичајима. Деца се постепено упознају са алкохолом у породичном окружењу и тако постају „едуковани” о алкохолу. Пијење није представљено као обред прелажења у свет одраслих и није повезано са мушкошћу и друштвеном моћи. Деца посматрају пијење одраслих и одрасли су ти који контролишу количину и уобличавају подесан начин понашања при пијењу. Снажно неодобравање изражено је ка кршењу друштвених стандарда. Трезност је наглашена религијска облигација и апстиненција је прихватљива. Јевреји имају експлицитно изражене норме пијења. Они успевају да комбинују висок ниво прихватања пијења у односу на специфичне и фреквентне прилике са јасним забранама интоксикације.

За све Јевреје (ортодоксне, конзервативне и реформисане) је заједничка асоцијација пијење мале количине алкохола током религиозних светковина. Једини изузетак у коме је интоксикација дозвољена је празник Пурум.

Израел се козистентно најниже рангира у конзумацији алкохола и проблемима везаним за алкохол.

Ипак, не сматра се да се сви Јевреји прилогађавају оваквом процесу учења конзумације или прописаним религијским нормама. Тако, бити Јеврејин није само по себи заштита од алкохола и проблема алкохолизма.²⁷⁾

27) Eleni Houghton, Anne M. Roche, *Learning about drinking*, Edwards Brothers, Lillington NC, 2001, pp. 109-129;

5.2. Однос Хришћанства и још неких религијских група према алкохолу

Различите студије указују на то да дозвола употребе алкохола код религијских хришћанских група, може бити повезана са вишим нивоом конзумације генерално, али нижим нивоом пијанчења него у групама које су рестриктивно оријентисане.

Религије фокусиране на апстиненцију често не обезбеђују информације о алкохолу нити смернице које могу да помогну у контролисању конзумације уколико неко бира да пије. Иако различите религијске групе у оквиру Хришћанства дозвољавају употребу алкохола, неке од њих имају виши ниво пијанчења, интоксикације и проблема у односу на Јудаизам. Студија о навикама пијења у различитим хришћанским земљама као што су: Француска, Ирска, Италија, Мексико, Велика Британија, чак и међу истим религиозним групама у САД-у и Канади показују да утицај ширег окружења има јаке ефекте на обрасце употребе алкохола који надилазе утицај припадности хришћанској религији.

5.3. Однос према алкохолу у муслиманским земљама

Према годишњем извештају Светске здравствене организације муслиманске земље налазе се при дну листе конзумације алкохола по глави становника. Од 189 земаља које проучава СЗО, свих 6 земаља са 0% пријављене конзумације алкохола су муслиманске, следеће 3 земље, са просечном конзумацијом алкохола незнатно изнад 0%, такође су муслиманске; 25 од 30 земаља које имају најнижи пријављен ниво конзумације алкохола су муслиманске земље. Све осим 4 анкетиране муслиманске земље се налазе испод средње вредности конзумације алкохола.

Кључна реч у овим извештајима је „пријављен” проценат конзумације алкохола, обзиром да је процењено да незабележен проценат конзумације алкохола чини најмање 2/3 укупне конзумације алкохола на индијском потконтиненту, око половину конзумације у Африци и око 1/3 у Источној Европи и Латинској Америци. Тешко је знати која количина алкохола се конзумира у свакој од ових земаља, због алкохола који се кријумчари или производи као традиционално пиће у домаћој радиности. Такође, у земљама као што су Тунис и Мароко, где је туризам важан извор прихода, тешко је знати коју количину алкохола конзумира домаће становништво, а коју количину конзумирају туристи. Постоје докази о проблемима пијења у многим муслиманским земљама, међутим, злоупотре-

бу алкохола је још теже проценити од конзумације алкохола, због стигме.²⁸⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Dragišić M. Labaš, Slađana, „*Alkoholizam u porodici i porodica u alkoholizmu*”, Čigoja, Beograd, 2012.
- Dwight B., Heath, *International Handbook on Alcohol and Culture*, Greenwood Press, Westport, 1995.
- Houghton, Eleni, Roche, M. Ann, *Learning about drinking*, International Center for Alcohol Policies, Series on Alcohol in Society, Brunner-routledge, Philadelphia, 2001.
- Stanković, Zoran, Begović, Dejan, *Alkoholizam od prve do poslednje čaše*, Terapijski priručnik, Kreativni centar, KREATIVNI CENTAR, Beograd, 2005.
- Järvinen, Margaretha, Room, Robin, *Youth drinking culture, European experiences*, Ashgate, November, 2007.
- Marshall, Mac, *Social thought, cultural belief and alcohol*, Journal of Drug Issues, 1985.
- Assunta, Mary, *Impact of alcohol consumption on Asia*, Institute of Alcohol Studies, The Globe, Issue 4, 2001.
- Bennett, Linda A., Campillo, Carlos, Chandrashekar, C.R., Gureje, Oye, *Alcoholic beverage consumption in India, Mexico, and Nigeria*, A Cross – cultural comparison, Alcohol Health Res World, 1998.
- Bloomfield, Kim, Stockwell, Tim, Gerhard, Gmel, Rehn, Nina, *International Comparisons of Alcohol Consumption*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, vol. 27, No. 1, 2003.
- Bjarnason, Thoroddur, Andersson, Barbro, Choquet, Marie, Elekes, Zsuzsanna, Morgan, Mark, Rapinett, Gertrude, *Alcohol Culture, Family Structure and Adolescent Alcohol Use: Multilevel Modeling of Frequency of Heavy Drinking among 15-16 Year Old Students in 11 European Countries*, Department of Sociology, 2002., доступно на: http://www.drugsandalcohol.ie/6758/1/25812738_Alcohol_culture_family_structure_Bjarnason_T.pdf
- Caetano, Raul, Clark, L. Catherine, Tam, Tammy, *Alcohol consumption among racial/ethnic minorities*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, Vol. 22, No. 4, 1998.
- Davis, F. James, *The History of Alcoholism in America*, Loyola Marimount University, 2011., <http://www.recoveryfirst.org/the-history-of-alcoholism-in-america.html/>
- Hope, Ann, Ramstedt, Mats, *The Irish drinking culture - Drinking and drinking-related harm, a European comparison*, Centre for Social Research on Alcohol and Drugs, Department of Health and Children, 2004.
- Johnson, C. Ronald, Nagoshi, T. Craig, *Asians, Asian-Americans and Alcohol*, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, National Institutes of Health, September, 2014.

28) Laurence Michalak, Karen Troicki, *Alcohol and Islam - an overview*, Contemporary Drug Problems, 2006., pp. 523–558;

- Mandelbaum, David G., *Alcohol and Culture*, Current Anthropology, June 1965., pp. 281 – 292.
- Michalak, Laurence, Troicki, Karen, *Alcohol and Islam* - an overview, Contemporary Drug Problems, 2006, доступно на: <https://www.yumpu.com/en/document/view/11458463/alcohol-and-islam-an-overview>
- McDonald, M., *A social-anthropological view of gender, drink and drugs*. In M. McDonald (ed.), *Gender, Drink and Drugs*. Oxford: Berg., 1994.
- National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, *Etnicity, Culture and Alcohol*, 2002.,
- Rehn, Nina, Room, Robin, Edwards, Griffith, *Alcohol in the European Region – consumption, harm and policies*, World Health Organization, 2001.
- Social Issues Research Centre, *Social and Cultural Aspects of Drinking – A report to the European Commission*, March 1998.
- Tilki, Mary, *The social contexts of drinking among Irish men in London : Evidence from a qualitative study*, Drugs: Education, Prevention and Policy, 2006.
- Wilkinson, Kate, *Is Africa the drunk continent? How Time Magazine ignored the data*, Africa Check, August 2013., <https://africacheck.org/reports/is-africa-the-drunk-continent-how-time-ignored-the-data/>

Maja Savic

THE IMPACT OF SOCIAL CULTURAL FACTORS ON ALKOHOLISM

Resume

Culture can be defined as totality of attitudes, knowledge and skills coping with social and psychical environment which is transmitted from generation to generation. It's abstract and complex structure and can't be defined universally. Drinking behavior and drinking culture are bio-psycho-social phenomena, learned process which is culturally defined and shaped by historical context and social and economic factors.

Formal and informal psychosocial mechanism in which people learn to drink or not to drink include a wide range of components such as: religious affiliation, ethnic customs, parental monitoring, peer influence, personal experience, observation of the behavior of others, the influence of the media, the legal provisions and school education programs.

Alcohol is seen differently in different society: as a cure for depression, as heavy drugs, as a risk factor in pregnancy, religious and social symbol, aperitif, food, solvent, chemical which changes the mood, anesthetic compound, disinfectant and economic product. People around the world use it for different purposes, in different ways and with different consequences.

The concept of addiction, which is introduced at the beginning of the 20th century in America, has its cultural and historical specificity. "It became common in the stories, offering a secular equivalent to obsession, as an explanation for why the good people behaving badly, as the inner demon over whom hero triumphs." The question that arises is whether there is really a single entity called "alcoholism" and whether alcoholism is really a disease?

Levine argues that the idea of dependence occurred in a given historical moment and in a specific cultural context. In colonial America, according to this author, it was well known that certain people like to drink and that their drinking often been common, but to this was not given a special attention more than several other personal preferences or habits that are not seen as a disease or misfortunate that can take control over behavior or life of person who drinks.

Temperance movements have emerged as a major impeller of social care of personal self-control. The idea that good behavior is a matter of self-control and that the person himself is responsible for control over his own life is something that is embedded into the specific cultural matrix. But it makes sense where individualism is at a high level, whereas in cultures where social control is more external than internalized, loses its potency. Also the time, as a determinant of alcoholism as an act of occupancy of the substance, and neglect other everyday activities and obligations, makes sense only in cultures in which alternative for spare time isn't relaxing by consuming alcohol.

Alcoholism cannot be equalize with drunkenness, which in many cultures can be quite normal, and cannot be equalize with the standard practice of drinking in some counties.

Key words: culture, society, alcohol, alcoholism, drinking patterns, socio-cultural aspects, alcohol consumption.

* Овај рад је примљен 25. марта 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. априла 2015. године.